

KOMPRAK – Kompetencie pre prax

Národný projekt

Názov projektu: Špecifiká potrieb mladých ľudí bez domova v prostredí Bratislavy.

Záverečná správa z projektu

Vypracovala: A. Rochovská

2013

Obsah

1. Informácie o projekte	3
2. Teoretické východiská a charakteristika problémovej situácie	4
3. Ciele výskumu, výskumné otázky a hypotézy. Predmet a objekt výskumu	6
4. Výskumný postup, stanovenie výskumnej vzorky a použité výskumné nástroje	10
5. Špecifiká potrieb mladých ľudí bez domova v prostredí Bratislavy -výsledky a zistenia	14
5.1. Súčasná situácia mladých ľudí bez domova	15
5.2 Sociálne siete	19
5.3 Bývanie	23
5.4 Financie a majetok	27
5.5 Vzdelanie a práca	31
5.6 Voľný čas	35
6. Odporúčania	38
7. Záver	47

1. Informácie o projekte

Autori výskumu: Mgr. Alena Rochovská, PhD., RNDr. Anna Hrabovská, PhD., Mgr. Miriam Miláčková, Mgr. Ivana Brezovská

Obdobie zberu dát: september 2012 – december 2012

Zber dát: Empirický zber dát formou kvalitatívneho výskumu zabezpečili autori výskumu.

2. Teoretické východiská a charakteristika problémovej situácie

Problematike sociálno-patologických javov sa v slovenských výskumoch venuje len malá pozornosť. Hoci sa objavujú témy chudoby, sociálnej exklúzie, marginality, o problematike bezdomovectva máme len nepatré množstvo informácií¹. Odborníci sa téme vo výskumoch venujú len okrajovo, štátna a verejná správa necháva riešenie tohto páčivého problému väčšinou na neziskové organizácie. Slovenská legislatíva má navyše veľké medzery, čo sa týka bezdomovectva. Už len samotná absencia definovania termínu bezdomovec, ale aj nejednoznačnosť a problematickosť vymedzenia kompetencií jednotlivých subjektov sociálnych služieb.

Bezdomovectvo ako závažný sociálno-patologický jav je fenoménom najmä veľkých miest a hoci nepoznáme presný počet bezdomovcov žijúcich v Bratislave (odhady sa pohybujú okolo 3-4 tisíc), je zrejme, že hlavné mesto predstavuje ich najväčšiu koncentráciu². Tento fenomén sa javí ako omnoho závažnejší, pokiaľ ide o mladých ľudí.

Zložitá spoločenská doba náročná na finančné prostriedky, vysoké životné náklady spolu s nedostatkom pracovných príležitostí, zhoršujúce sa medziľudské vzťahy, ale aj napríklad ľahký prístup k drogám môže spôsobiť, že mladí ľudia sa často dostanú na ulicu a je nesmierne ťažké sa z tejto pasce chudoby vymaniť. Bezdomovectvo u mladých ľudí môže byť aj následkom ukončenia pobytu v detskom domove, problém odchodu z detského domova sa každý rok dotkne približne 200 mladých ľudí. Uvedený počet sa ešte zvyšuje o absolventov špeciálnych škôl a reedukačných domovov (Tvrdoň, Kasanová³, 2004).

Mladí ľudia žijúci na začiatku svojej životnej kariéry v absolútnej chudobe, bez strechy nad hlavou musia čeliť sociálnej exklúzii – sú vylúčení z mnohých oblastí spoločenského života a ich

¹ Podobný názor vyjadrila autorka zatiaľ jedinej komplexnej publikácie o bezdomovcoch na Slovensku „Bezdomovci, ľudia ako my“ (2008) Nina Beňová.

² Pokladáme za dôležité uviesť fakt, že napríklad fakt, že v Bratislave na prelome rokov 2005\2006 zomrelo počas zimného obdobia 18 bezdomovcov.

³ Tvrdoň, M. – Kasaová, A. 2004. Chudoba a bezdomovectvo. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF, 2004. 141s. ISBN 80-8050-776-7

každodenné životné stratégie sa stávajú bojom o prežitie. V spoločnosti so sociálnymi nerovnosťami (ktoré sú omnoho viditeľnejšie v prostredí veľkého mesta) to môže viesť často k sociálnej deprivácii, úniku k závislostiam, k zvýšenej kriminalite.

Neexistujú presné čísla o počte mladých bezdomovcov, pilotné výskumy⁴ ukazujú, že medzi bratislavskými bezdomovcami je veľká skupina mladých ľudí do 29 rokov. Dokonca na základe rozhovorov v neziskových orgaizáciách poskytujúcich pomoc ľuďom bez domova sa ukazuje, že sa rozrastá skupina mladých žien bez domova.

Tieto skutočnosti nás inšpirovali k návrhu projektu, ktorý by zmapoval situáciu medzi mladými bezdomovcami v Bratislave. Prvotnou predstavou bolo prostredníctvom detailného kvalitatívneho výskumu odhaliť potreby mladých ľudí, ktorí žijú bez strechy nad hlavou, poukázať na životné stratégie, ktoré si mladí ľudia bez domova volia a identifikovať možné nástroje, ktoré by pomohli k inklúzii týchto mladých ľudí.

⁴ Miláčková, M. (2011): Priestorové špecifiká bezdomovectva v Bratislave a Kolárove (školiteľ: A. Rochovská)

3. Ciele výskumu, výskumné otázky a hypotézy. Predmet a objekt výskumu.

Ciele výskumu.

Výskum mal stanovených viacero cieľov, z ktorých možno identifikovať hlavný cieľ a od neho sa odvíjajúce čiastkové ciele⁵.

Hlavným cieľom navrhovaného výskumného projektu bolo **„identifikovať existujúce potreby mladých ľudí žijúcich bez domova v prostredí hlavného mesta Bratislavy“**. Projekt mal poukázať na príčiny negatívnej situácie mladých ľudí bez domova, zistiť mieru ich sociálneho vylúčenia, poukázať na výber životných stratégií a ich vplyv na riešenie zlej sociálnej situácie. Výsledkom projektu mal byť návrh riešení, ktoré by mohli napomôcť mladým ľuďom bez domova.

Medzi čiastkové ciele sme zaradili:

- ❖ skúmať potreby mladých ľudí bez domova žijúcich v hlavnom meste;
- ❖ odhaliť príčiny bezdomovectva týchto mladých ľudí;
- ❖ identifikovať ich sociálnu situáciu;
- ❖ skúmať ich životné stratégie, posúdiť vplyv vybraných stratégií na riešenie problematickej životnej situácie;
- ❖ skúmať miesta, v ktorých sa mladí ľudia bez domova pohybujú – zistiť úroveň existujúcej pomoci mladým bezdomovcom (vzdelávacie, voľnočasové aktivity a pod.);
- ❖ skúmať špecifiká u mladých bezdomovcov z hľadiska veku, pohlavia, etnicity;
- ❖ analyzovať možnosti, ktoré mesto (štátna, verejná správa) mladým bezdomovcom poskytuje;
- ❖ identifikovať možné nástroje na reálne zlepšenie ich zlej životnej situácie;

⁵ Keďže išlo o kvalitatívny výskum, mnohé výskumné otázky boli otvorené počas realizácie samotného výskumu.

- ❖ zistiť mieru vedomosti u mladých bezdomovcov o možnostiach pomoci (aj napr. o možnostiach ďalšieho vzdelávania, pomoci pri hľadaní bývania, zamestnania a pod.);

Metódy výskumu, hypotézy a výskumné otázky.

Navrhovaný výskum predpokladal využívanie **kvalitatívnych výskumných metód** (rozhovory s mladými ľuďmi bez domova, expertné rozhovory, pozorovanie), preto nebolo možné pred samotným začatím výskumu presne stanoviť hypotézy. Tie boli do značnej miery ovplyvnené prebiehajúcim výskumom a stále novými zisteniami v procese skúmania. Napriek tomu bolo možné na základe poznania východiskovej situácie a predchádzajúcich výskumov uviesť tieto predpoklady:

- *mladí bezdomovci majú špecifické potreby, ktorých naplnenie by mohlo napomôcť vymaniť sa zo sociálnej exklúzie, v ktorej sa nachádzajú;*
- *mladí bezdomovci nemajú možnosť dopĺňujúcich vzdelávacích aktivít, ktoré by im pomohli pri zorientovaní sa na trhu práce, pri hľadaní bývania atď.;*
- *mladí sú do väčšej miery ohrození sociálnou exklúziou;*
- *situácia mladých žien žijúcich bez strechy nad hlavou je špecifická;*
- *medzi mladými bezdomovcami sa budú nachádzať bývalí odchovanci z detských domovov;*
- *mesto vynakladá iba malé úsilie a zlepšenie situácie mladých bezdomovcov, najväčšie bremeno je na neziskových organizáciách;*
- *mladým bezdomovcom by pomohli doplnkové vzdelávacie aktivity (napr. denný stacionár, kde by mali prístup na internet, mali možnosť dozvedieť sa o možnostiach ďalšieho vzdelávania, napr. možnosť naučiť sa písať životopis, informácie o možnostiach bývania, lacného, príp. bezplatného stravovania, spôsob ako vybaviť doklady, ale aj napríklad zaujímavé odborné prednášky, filmy, tvorivé dielne a pod.);*
- *mladým bezdomovcom by mohlo pomôcť, keby existovalo miesto, na ktoré by mohli prísť a dozvedieť sa o možnostiach pre naplnenie ich špecifických potrieb (vzdelávacie,*

voľnočasové aktivity, jedlo... – existovalo by miesto, o ktorom by vedeli, že by tam dostali pomoc, prípadne by sa dozvedeli, kde o aký typ pomoci možno žiadať);

- *správne zvolené životné stratégie a spoľahlivé sociálne siete sú u mladých ľudí bez domova veľmi dôležité, preto usmernenie pre mladých ľudí na nejakom pre nich vyhradenom špecifickom mieste by mohlo prispieť k zlepšeniu ich zlej (prechodnej, alebo dlhodobej) životnej situácie;*

Objekt a predmet výskumu.

Objektom výskumu boli mladí ľudia bez domova žijúci v Bratislave. Všetci respondenti tvorili skupinu mladých ľudí vo veku 15-29 rokov.

Mladí ľudia bez domova boli kontaktovaní priamo na ulici, v útulkoch a prostredníctvom charitatívnych organizácií, ktoré navštevujú (či už za účelom prespávania, jedla, alebo poskytovania inej pomoci) a najmä prostredníctvom sociálnych sietí (mladí bezdomovci sa väčšinou medzi sebou poznajú).

Z hľadiska štruktúry mladých ľudí bez domova sme venovali osobitnú pozornosť vybraným skupinám, u ktorých je možné posúdiť mieru ich väčšej zraniteľnosti (mladí ľudia prichádzajúci z detských domovov, mladé ženy, mladí Rómovia, ľudia s postihnutím, mladí ľudia bez existujúcich sociálnych sietí, imigranti, drogovovo závislí, členovia rôznych subkultúr a podobne).

Predmetom výskumu bolo skúmanie potrieb mladých ľudí bez domova. Počas trvania projektu bolo prostredníctvom kvalitatívnych metód skúmané prostredie, v ktorom sa mladí bezdomovci pohybujú a posúdený vplyv tohto prostredia a vývoj životnej situácie bezdomovcov. Taktiež sme skúmali prostredie, z ktorého sa títo mladí ľudia na ulicu dostali. Pokúsili sme sa odhaliť hlavné príčiny vzniku a pretrvávania bezdomovectva u mladých ľudí.

Predmetom výskumu bolo tiež skúmanie životných stratégií mladých bezdomovcov a vplyv výberu týchto stratégií na vývoj ich sociálnej situácie. Posúdenie úrovne existujúcej pomoci a tiež zistením úrovne vedomostí u mladých bezdomovcov o týchto poskytovaných možnostiach

sa pokúsime odhaliť možnosti eliminovania, prípadne odstránenia fenoménu bezdomovectva z prostredia hlavného mesta. Predpokladali sme, že skúmanie a zlepšenie možností ďalšieho vzdelávania by mohlo napomôcť sociálnej inklúzii mladých bezdomovcov a potenciálny záujem o takéto aktivity (napríklad vzdelávanie, prednášky na rôzne témy, krátke kurzy - získavanie základných zručností pre potreby trhu práce (napr. písanie životopisu, zúčastnenie sa na pracovnom pohovore).

4. Výskumný postup, stanovenie výskumnej vzorky a použité výskumné nástroje.

VÝSKUMNÝ POSTUP

Na začiatku sme sa pokúsili o charakteristiku súčasného stavu, pričom išlo najmä o analýzu existujúcich dostupných dokumentov, štatistík a podobných empirických prieskumov, ktoré už boli realizované.

Hlavnú časť projektu tvoril samotný kvalitatívny výskum medzi mladými bezdomovcami. Pomocou štruktúrovaných rozhovorov, orálnych histórií a pozorovaní sme sa pokúsili odpovedať na základné otázky stanovené v cieľoch projektu.

Časť mladých bezdomovcov bola kontaktovaná *priamo na ulici* - centrum mesta, Hlavná stanica, Obchodná ulica, v Karlová Ves, ďalšia skupina *prostredníctvom charitatívnych inštitúcií* poskytujúcich stravu - Betlehem, Saint Egidio a tiež *priamo v útulkoch*, kde bezdomovci prespávajú - De Paul, Mea Culpa.

Na základe kľúčových problémových okruhov, ktoré vyplynuli z teoretickej analýzy sme zostavili „dotazník“, ktorý sme použili pre uskutočnenie prvých pilotných rozhovorov s bezdomovcami v predvýskume. Definitívna verzia „dotazníka“ bola ďalej upravená aj na základe expertných rozhovorov so sociálnymi pracovníkmi a dobrovoľníkmi pracujúcimi s bezdomovcami a slúžila ako podklad pri realizácii štruktúrovaných rozhovorov. Konečná verzia tohto „dotazníka“ je uvedená v prílohe.

Okrem rozhovorov s bezdomovcami sme tiež uskutočnili expertné rozhovory so zástupcami relevantných inštitúcií (štátnych, verejných a neziskových), ktoré nám napomohli k získaniu ucelenejšieho pohľadu na problematiku bezdomovectva.

Taktiež boli zmapované a navštívené organizácie, ktoré v Bratislave poskytujú pomoc pre bezdomovcov. Pri skúmaní miest, na ktorých sa mladí bezdomovci stretávajú (pre jedlo, ošatenie,

nocľah) sme sledovali jeden z cieľov projektu: ako tieto miesta napĺňajú základné potreby u skupiny mladých ľudí bez domova, čo im chýba, v čom by mohlo byť zlepšenie.

Z uskutočnených rozhovorov boli tvorené hlasové záznamy a kompletne prepisy týchto nahrávok, ktoré sú k dispozícii u autorov. Každý rozhovor bol doplnený informáciami získanými na základe pozovania. Všetky výsledky boli anonymizované a analyzované. Počas trvania celého výskumu sa dôsledne dbalo na dodržiavanie etiky výskumu.

STANOVENIE VÝSKUMNEJ VZORKY

Výskumnú vzorku tvorila skupina 33 mladých ľudí bez domova vo veku 15-29 rokov žijúcich v Bratislave. Vo vzorke respondentov bolo zastúpených 23 mužov a 10 žien, v rôznych vekových skupinách. Detailnejšia charakteristika výskumnej vzorky je uvedená v piatej kapitole.

Sme si vedomí toho, že uvedenú vzorku nemožno považovať za reprezentatívnu, nakoľko sme nemali možnosť konaktovať bezdomovcov žijúcich na neznámych miestach a takých, ktorí nevyhľadávajú pomoc. Keďže našim cieľom bolo zamerať sa na mladých ľudí bez domova, pre ktorých by mohla byť smerovaná nejaká forma pomoci, nepovažujeme túto skutočnosť za problém.

Ako motivácia k rozhovoru slúžili stravné lístky v hodnote 3 Eurá, ktoré respondenti dostali po uskutočnení rozhovoru.

Do výskumnej vzorky možno zaradiť aj zamestnancov zariadení, ktoré pomáhajú týmto mladým ľuďom, ktorí boli tiež zapojení do šetrenia v rámci expertných rozhovorov.

POUŽITÉ VÝSKUMNÉ NÁSTROJE

V rámci výskumu sme použili:

- analýzy textových dokumentov a dostupných dát;

- expertné rozhovory s relevantnými odborníkmi zaoberajúcimi sa problematikou bezdomovectva na Slovensku;
- expertné rozhovory so zamestnancami inštitúcií, ktoré poskytujú pomoc bezdomovcom;
- štrukturované rozhovory s mladými ľuďmi bez domova, orálne histórie;
- zúčastnené pozorovanie – v organizáciách zameraných na pomoc bezdomovcom;⁶

Ciele zámeru tohoto projektu boli realizované v piatich hlavných etapách:

Prípravná fáza (prípravná časť realizácie projektu)

- tvorba prehľadu výsledkov výskumu problematiky bezdomovectva v domácej a zahraničnej literatúre (monografie, publikované štúdie a výskumy) dotýkajúcej sa skúmanej problematiky, špeciálne sa zamerať na problematiku mladých ľudí;
- analýza dostupných legislatívnych dokumentov, odbornej literatúry, štatistík, príp. výsledkov podobných empirických výskumov;
- výber a kontaktovanie jednotlivých zariadení, ich návšteva – oboznámenie so zámermi projektu;
- zostavenie „dotazníka“ (predpokladanej štruktúry rozhovoru), pričom boli využité poznatky z naštudovanej literatúry so zreteľom na naše vytýčené ciele výskumu

Výskumná fáza I (analytická časť realizácie projektu)

- rozhovory s predstaviteľmi relevantných inštitúcií;
- práca v teréne – kontaktovanie mladých ľudí bez domova
- overovanie dotazníka na predvýskumnej vzorke respondentov;
- transkripčia a vyhodnotenie predvýskumu;

⁶ Pri riešení výskumného projektu sa výskumníci formou dobrovoľníckej práce zúčastnili prípravy a rozdávania jedla v organizácii Saint Egidio, ktorá zabezpečuje stravu pre bezdomovcov niekoľko dní v týždni. Počas vydávania jedla bolo možné stretnúť sa so skupinou mladých bezdomovcov, pozorovať ich priamo na ulici a s vybranými respondentmi uskutočniť niekoľko rozhovorov;

- úprava dotazníka na základe pilotného predvýskumu do finálnej podoby príprava stratégie vedenia interview

Výskumná fáza II (analytická časť realizácie projektu)

- selekcia potenciálnych osôb pre štrukturované rozhovory;
- návšteva vybraných zariadení (komunita Sant' Egidio, Betlehem v Petržalke, nocľaháreň De Paul a ďalších) za účelom organizačného zabezpečenia výskumu
- realizácia štrukturovaných rozhovorov s mladými bezdomovcami;
- zúčastnené pozorovania;
- rozhovory s pracovníkmi a poverenými osobami zaoberajúcich sa problematikou bezdomovectva;
- transkripcia a analýza rozhovorov;

Hodnotiacia fáza (syntetická časť realizácie projektu)

- hĺbková analýza plného objemu výsledkov výskumu;
- syntéza získaných poznatkov, tvorba teoretických záverov a porovnaní;
- verifikácia výskumných otázok;

Prezentačná fáza (finalizácia výstupov výskumného projektu)

- príprava a realizácia záverečnej správy projektu;
- návrh možných riešení a zlepšení zistenej situácie mladých bezdomovcov v budúcnosti;
- príprava podkladov pre publikáciu na prezentovanie zistení s dôrazom na návrhy a odporúčania;
- diseminácia výsledkov;

5. Výsledky a zistenia.

Prvá podkapitola popisuje *hlavné charakteristiky*, ktoré boli identifikované u skupiny mladých ľudí bez domova, ktorí sa zúčastnili výskumu. Na základe výsledkov rozhovorov sme sa pokúsili odhaliť hlavné *príčiny*, ktoré spôsobili, že mladý človek skončil na ulici, bez domova.

V druhej podkapitole sa pokúsime poukázať na *dôležitosť sociálnych väzieb a vzťahov*, ktoré zohrávajú pri tejto marginalizovanej skupine jednu z kľúčových úloh. Analyzovali sme rodinné, priateľské a partnerské vzťahy ako aj vplyv oficiálnej pomoci na možnosti sociálnej inklúzie ľudí bez domova.

Tretia podkapitola je venovaná problémom *bývania* mladých bezdomovcov. V tejto časti sa venujeme možnostiam poskytovania nocľahov, ktoré sú pre mladých bezdomovcov v Bratislave a zachytávame zhodnotenie týchto možností samotnými bezdomovcami. Na základe zistení sa pokúsime odpovedať na otázku, kde bývajú mladí bezdomovci, čo ovplyvňuje a limituje ich výber, aké sú reálne možnosti pre ľudí bez domova a aké sú najväžnejšie prekážky pre ich naplnenie.

Štvrtá podkapitola sa zaoberá otázkou *financií a majetku*. Pokúsili sme sa zistiť mieru chudoby a sociálnej exklúzie u mladých ľudí žijúcich bez domova analýzou finančnej situácie (príjem financií, výdavky), ich zadlženosť a veľkosť a charakter osobného vlastníctva. S problémom nedostatku financií úzko súvisí výber stratégií, ktoré mladí ľudia volia pri nakupovaní (či už jedla, ošatenia), pri výbere a využívaní služieb. Predpokladáme, že výber stratégií do veľkej miery závisí od zdrojov, ktoré majú k dispozícii a tiež následne tieto stratégie vplyvajú na udržateľnosť živobytia (vzostupnú, ale aj zostupnú mobilitu).

Piata podkapitola zameraná na prácu a vzdelanie jednak popisuje daný stav – vzdelanostnú úroveň vzorky respondentov a ich pracovné zaradenie, ale tiež sa pokúsime odhaliť možné súvislosti medzi vzdelaním, prácou a bezdomovectvom. Pokúsime sa pomenovať prekážky, ktoré bránia týmto mladých ľudí vstupu na stabilný pracovný trh a hľadať spôsoby, ako ich prekonať, pretože stabilná práca a pravidelný príjem predstavujú spôsob, ako sa z pasce chudoby a sociálnej exklúzie vymaniť.

Šiesta podkapitola je zameraná na voľný čas. Trávenie voľného času do veľkej miery súvisí s mierou sociálneho vylúčenia. Chceli sme si overiť fakt, či a ako bezdomovectvo u mladých ľudí vplýva na možnosť/nemožnosť začlenenia sa do života bežnej spoločnosti.

V siedmej, záverečnej podkapitole popisujeme osobné ciele do budúcnosti, tak ako ich vo svojich výpovediach predstavili mladí bezdomovci participujúci na výskume. Analýzou životných cieľov, krátkodobých aj dlhodobých sa snažíme poukázať na potenciál pri hľadaní možných nástrojov pomoci a východísk z negatívnej životnej situácie týchto mladých ľudí.

1. SÚČASNÁ SITUÁCIA MLADÝCH ĽUDÍ BEZ DOMOVA

Život na ulici

Skupina oslovených mladých ľudí bez domova bola z hľadiska dĺžky života na ulici pestrá – bez domova boli od dvoch týždňov až po 10 rokov. Veľa, najmä spomedzi starších (po 25-ke) bolo na ulici už niekoľko rokov.

Približne tretina oslovených respondentov žije na ulici dlhšie ako päť rokov. Podobne veľká skupina respondentov žije bez domova menej ako rok. Výskumy ukazujú, že práve obdobie prvého roku je pre ľudí bez domova kľúčové, väčšina tých, ktorým sa nepodarí počas prvého roku vymaniť z problému bezdomovectva, na ulici zostávajú. Z tohto dôvodu vnímame hľadanie opatrení na pomoc pre mladých ľudí bez domova ako veľmi dôležité, zachytenie skupiny mladých bezdomovcov, ktorí sú na ulici krátko môže výrazne zvýšiť možnosti ich sociálnej inklúzie. Naopak, s predlžujúcim sa obdobím bez strechy nad hlavou klesajú šance začlenenia sa týchto mladých ľudí.

Medzi respondentmi boli aj takí, ktorí sa na ulicu dostali opakovane.

Muži aj ženy, všetky vekové skupiny

Medzi mladými bezdomovcami sú ženy aj muži, na základe pozorovania na ulici aj v útulkoch muži mierne prevládajú. Dôvodom môže byť fakt, že ženy sú na ulici zraniteľnejšie a častejšie

hľadajú útočisko u priateľov, alebo známych. Ženy, ktoré majú deti, majú možnosť dočasného pobytu v krízových centrách.

Z hľadiska veku sme sa stretli s mladými bezdomovcami od 18 až do 29 rokov, pričom v skupine najstarších ich bolo najviac. V skupine najstarších boli takí, ktorí sú na ulici najdlhšie.

Dôvody života bez domova.

Najčastejším dôvodom života na ulici, ktorí respondenti uvádzali boli *rodinné problémy*. Mladí ľudia často rozprávali o rozvode rodičov a s ním spojených problémoch (nový partner matky, strata bývania v dôsledku rozvodu). Strata domova často súvisela aj s nezhodami a hádkami medzi rodičmi a deťmi a následným (dobrovoľným) odchodom. Vyskytli sa prípady, kedy po rozpade manželstva jeden z rozvedených partnerov skončil bez domova.

Ďalším z často uvádzaných dôvodov života na ulici bola strata bývania v dôsledku *zlej finančnej situácie* (rodičov, alebo vlastnej), najčastejšie súvisiacej so stratou zamestnania a následnou stratou bývania.

Medzi respondentmi boli aj *odchovanci z detských domovov*, ktorí si nedokázali zabezpečiť bývanie.

Z ďalších uvedených dôvodov možno ešte spomenúť *smrť rodičov*, alebo *starých rodičov* (znamenala stratu bývania), *stratu stáleho zamestnania* (nemožnosť platiť pôžičku), *naletenie podvodníkom*.

Viacerí mladí bezdomovci deklarovali *psychické problémy*, s ktorými sa každodenne vysporiadavajú. Skupina mladých ľudí s takýmto typom zdravotných problémov môže byť ešte väčšia, je možné, že nie všetci svoje problémy priznávali. Neliečené psychické problémy sú veľmi závažným zdravotným rizikom, jednak môžu byť dôvodom, prečo mladý človek skončí na ulici, ale môže k nim dochádzať aj počas života bez domova. Bolo zrejmé, že dlhší život na ulici prináša apatiu, rezignáciu, neochotu bojovať s problémami, snahu uniknúť k jednoduchším riešeniam. Človek s psychickými problémami sa iba veľmi ťažko dokáže vymaniť z problémovej životnej situácie bez odbornej pomoci.

Dôvody toho, že mladý človek sa ocitol na ulici boli mnohé. Nie vždy to bolo spôsobené osobným pričinením. Z mnohých výpovedí uvádzame aspoň niektoré:

„Zobrali nám byt, potom sme boli na sociálnej ubytovni, tá nám skončila – to bolo iba na 5 rokov. Potom sme chodili po iných sociálnych ubytovniach. Potom nás preložili do Dúbravky, do Fortúny. Nemali sme na nájom, nezaplatili sme a odvtedy sme na ulici.“

„Som sa pohádala s rodičmi, ma vyhodili z domu, naposledy som bola doma na Vianoce, domov môžem chodiť, ale nemôžem tam prespávať, musím spať na ulici. Som aj zamestnaná, ale nie na úplný pracovný úväzok, som zaevidovaná na ÚP. Mám 4,5 ročnú dcéru svoju vlastnú doma. Mám nevlastných rodičov no a keď ma vyhodili, tak to je asi dva roky, pred Vianocami. Takže to nie je super, že? Mala som s rodičmi konflikty, keď sa mi narodila dcéra. Keď mala dva roky ma vyhodili z domu. Rodičia ma dali na súd, mala som trvalé bydlisko stále, sudkyňa rozmýšľala čo s tým. Čo má urobiť. Moji rodičia sú nevlastní, som adoptovaná, hádali sme sa, tak ma mamka odhlásila z trvalého pobytu a tým pádom docielili, že ju majú v starostlivosti a mňa nechali na ulici.“

„Mama sa rozviedla, potom zomrela, ju zrazilo auto. môj otec potom predal dom a tak sme sa dostali na ulicu. Otec si potom zobral inú ženu so štyrmi deťmi.“

„Mama si našla druhu, ja som si s nim nerozumel, tak som odišiel. Mama s tým nesúhlasila ale ja som sa nechcel vrátiť naspäť.“

„Pprišiel som o robotu, znižovali stavy, nemal som z čoho zaplatiť nájom...“

„Rodičia ma vyhodili v 15tich z domu. Ani som nepil, ani nepijem, ani som nefetoval, ani nefetujem. Ani kávu si nedám, ani cigaretu. Ja som mal takého psychického otca, čo mu bars kedy prepne a ten ma vyhodil z domu.“

„Mama predala byt, rozdelila sa s otcom, ja som nechcel ísť ani jednému ani druhému“

Možná pomoc?

Prevažná väčšina mladých bezdomovcov *neočakáva oficiálnu pomoc* pri úsilí dostať sa z ulice, mladí ľudia sú presvedčení, že si musia pomôcť sami. Všetci sa zhodujú v tom, že situáciu by im pomohlo vyriešiť stabilné zamestnanie, ktoré by umožnilo zaplatiť si bývanie.

Vyskytli sa aj prípady mladých ľudí, ktorí priznávajú, že *potrebujú pomoc*, ale nevedia kde a koho by o ňu mali žiadať.

Podľa viacerých respondentov *neexistujúca pomoc*, nezáujem spôsobuje bezmocnosť a nemožnosť ujsť pred bezdomovectvom.

„Toto je čisto vyspať sa a vypadni. Nenašiel som zariadenie, kde sa zaujímajú o ľudí, ktorí chcú riešiť ten daný problém a dostať sa z toho kruhu.“

„Hlavnou úlohou by mala byť spolupráca s obidvoch strán. Napríklad sociálni pracovníci by sa mali zaujímať... Ak ja chcem a neviem.. Komunikácia medzi dvomi stranami. Ale nie len tak ako je to na papieri alebo v reklame, ale malo by to byť v praxi. Aspoň ja mám tú skúsenosť: som iba obyčajným človekom a neviem to dokázať, ale mám zlé skúsenosti s týmto. Väčšina ľudí to čo má robiť, nerobí. Tam to viazne. Ja keď neviem ako, ale chcem, oni vedia ako a mali by ukázať. Ja mám stredoškolské vzdelanie, mám skončenú sociálnu prácu. Je to možno tým, že je tu blbý systém alebo možno už gýčovito spomínaná stále tá diskriminácia ktorá je. Neviem.“

V niekoľkých prípadoch sa mladí ľudia dostali na ulicu opakovane. Tu sa ukázalo, že práca a s ňou spojený príjem sú naozaj záchrannou sieťou pre týchto ľudí. Opätovná strata zamestnania znovu však môže vrhnúť človeka do pasce bezdomovectva. Sociálne poradenstvo sa javí pre ľudí, ktorí oňho stoja a žiadajú ako veľmi dôležité, hoc len z hľadiska psychickej podpory.

„No bol som asi pol roka, potom som sa dostal, som začal pracovať, držal som sa asi dva roky a teraz sme mesiac a pol bezdomovci. Strašne mi pomohli členovia tejto skupiny, aj fyzicky, aj som sa vyhol alkoholu, drogám. Im vďačím za všetko (Saint Egidio)“

Zaujímavé sú samotné návrhy bezdomovcov, ktoré uviedli ako hlavné, ktoré by mohli pomôcť dostať sa z ulice. Medzi najčastejšie uvádzanými boli: vyriešenie problémov v rodine, čo by umožnilo návrat domov, stabilná práca, odchod partnera (mamy, otca), viac peňazí, sociálne poradenstvo.

„Takou kľúčovou úlohou alebo kľúčovou funkciou by malo mať sociálne poradenstvo, ale naozaj, nie len na papieri.“

„Hlavnou úlohou by mala byť spolupráca s obidvoch strán. Napríklad sociálni pracovníci by sa mali zaujímať... Ak ja chcem a neviem.. Komunikácia medzi dvomi stranami. Ale nie len tak ako je to na papieri alebo v reklame, ale malo by to byť v praxi. Aspoň ja mám tú skúsenosť: som iba obyčajným človekom a neviem to dokázať, ale mám zlé skúsenosti s týmto. Väčšina ľudí to čo má robiť, nerobí. Tam to viazne. Ja keď neviem ako ale chcem, oni vedia ako a mali by ukázať. Ja mám stredoškolské vzdelanie, mám skončenú sociálnu

prácu. Je to možno tým že je tu blbý systém alebo možno už gýčovito spomínaná stále tá diskriminácia ktorá je. Neviem“.

Mnohí, najmä tí, ktorí žijú na ulici už viac rokov neveria, že im ešte niečo pomôže dostať sa z ulice, alebo nevedia, čo by im mohlo pomôcť. Apatia a rezignácia často sprevádza niekoľkoročný život mladých ľudí na ulici.

2. SOCIÁLNE SIETE

Rodinné vzťahy

Väčšina mladých bezdomovcov má rodinu, ale *vzťahy v rodinách sú naštrbené a nefungujú*. Mladí ľudia sa s rodičmi kontaktujú sa iba zriedka, alebo vôbec – ak o kontakt nemajú záujem, je to práve kvôli zlým vzťahom. Väčšina respondentov uviedla, že z rodiny sa nestretáva s nikým. Niektorí uviedli kontakt so súrodencami, ale nie s rodičmi, kvôli nezhodám.

V niektorých rodinách funguje *drobná pomoc* (finančná, poskytnutie jedla), ale väčšina kontaktov v rámci rodín je založená len na základe občasných telefonických kontaktov.

Viacerí oslovení mladí ľudia *mali/majú už vlastnú rodinu*: mladí muži, ktorí po rozpade manželstva prišli o bývanie, mladé páry, ktoré čakali dieťa (bez veľkej nádeje na spoločný rodinný život), mladé ženy, slobodné matky, ktoré mali jedno, prípadne viacero detí (tie boli často v dočasnej pestúnskej starostlivosti), viacero mladých žien bolo tehotných.

Najproblematickejšia situácia je u mladých odchovancov z detských domovov, ktorí nemajú vôbec nikoho, nikdy svoju rodinu nepoznali.

Pri výskume sme sa stretli aj s prípadmi celých rodín, ktoré prišli o bývanie. Mladí ľudia zostali na ulici spolu s rodičmi, deň trávili oddelene a večer sa stretali v útulku.

„Mám rodinu, ale od 15 rokov som s nimi nebol. Mal som otca notorika, v 15 rokoch som mu zlomil nos keď škrtil mamu, odišiel som z domu, bol som v prvom ročníku strednej školy, bol som tiež na ulici ale z ulice som sa dostal behom pol roka na ubytovňu. Sám som si ju zaplatil. Odvtedy som začal sám pracovať a bla bla bla a odvtedy je to rok čo mi to spravila žena a som padol. K tej rodine. Oni sú roztrúsení, pretože naši sa rozviedli.

druhýkrát sa mama vydala, druhýkrát sa otec oženil. A tak, proste sú roztrúsený. Nenavštevujeme sa. Ani netelefonujeme. Nie sme v kontakte“.

Priatelia, kamaráti

Priateľmi ľudí bez domova sú prevažne iní ľudia bez domova, s ktorými trávajú väčšinu voľného času. Pri rozhovoroch slovo priatelia nahrádzali slovom pojmom kamaráti, alebo známi, hlavne kvôli zlým skúsenostiam s ľuďmi (nedôvera, drobné krádeže, podvody). Kamarátstva boli zväčša krátkodobé a nestále, podobne ako partnerské vzťahy. Napriek tomu sú samotnými bezdomovcami považované za najdôležitejšie v živote (väčšina bezdomovcov nevlastní žiadny majetok, azda aj preto sú medziľudské vzťahy veľmi cenené).

Výskum ukázal, že bohatšie sociálne vťahy sú pri živote na ulici výhodou, bezdomovci si pomáhajú hlavne s „dohadzovaním fušiek“, poskytovaním informácií o možnostiach prespatia, bezplatného jedla, alebo šatstva, výnimočne si požičiavajú peniaze na zaplatenie útulku.

„No informácie máme o tom, že rozumiete, keď človek je na ulici a je bezdomovcom, bezdomovec bezdomovca nájde a už tie informácie idú, proste to je jednoduchá vec.“

Vzťahy s ľuďmi „zvonku“ (s takými, ktorí nie sú bezdomovcami) predstavujú najpravdepodobnejšiu cestu k pomoci, alebo úplnému odchodu z ulice. Stretli sme sa s príkladmi, kedy bol za najlepšieho priateľa (alebo najbližšieho človeka) označený úplne cudzí človek, ktorý v kritickej situácii podal pomocnú ruku, ale sú to skôr výnimočné prípady:

„stáva sa to veľmi zriedka, že im niekto pomôže len tak“

„Viete ja mám za tie 4 roky priateľov tuná vlastne, snažíme sa navzájom si pomôcť. No najlepšieho mám teraz jedného človeka, ktorý keď som predával na ulici, zastavil sa pri mne, je to normálny človek, neni to bezdomovec, auto má, rodinný barák má, manželku má a každý týždeň ma volá na brigádu. Snaží sa mi pomôcť, ale skrz to, že ja nepijem, tak povedal, že vidím, že si slušný, pod' zoberiem ťa do roboty, ale síce je to brigádne len, ale neni to síce každý deň brigáda. No viete, lebo musíme chodiť po charitách, vidíte, u Matky Terezy, kade tade, kde sa dá, kde sú tie oné, že dávajú jesť, tak musíme chodiť, lebo inak by sme umreli od hladu. S tým človek sa poznám už štvrtý mesiac“.

S priateľmi z detstva sa väčšinou nestretávajú, často sa za svoju situáciu hanbia:

„tí už žijú normálny život, majú rodiny, dokončili si školy a pracujú“.

Partnerské vzťahy

Pri rozhovoroch o predstavách o partnerskom živote badať zreteľný rozdiel medzi mladšími a staršími (mladými) bezdomovcami. Mladší netaja sny o vlastnej rodine, bývaní, práci, ktorým svojim snom stále veria. Väčšinou by chceli rodinu, ale v prvom rade sa chcú mať lepšie, nájsť si prácu a bývanie. Starší a tí, ktorí sú na ulici dlhšie o rodinu neprejavujú záujem. Niektorí už rodinu mali, po rozpade už ďalšiu nechcú.

V útlkoch sme stretli niekoľko mladých žien, ktoré už majú jedno, alebo viac detí, o ktoré sa kvôli chýbajúcemu bývaniu nemôžu starať. Hoci by sa chceli v budúcnosti, čím dlhšie sú na ulici, tým je to zložitejšie. Niekoľko mladých dievčat bolo tehotných. Predpokladajú, že po krátkom pobyte v krízovom centre pre ženy s deťmi (takýto pobyt je umožnený na pár mesiacov) im bude dieťa odobraté do pestúnskej starostlivosti, práve kvôli nemožnosti postarať sa (zabezpečiť bývanie). Partneri týchto mladých žien boli tiež bezdomovcami.

„Mám (vzťah), sme spolu mesiac. On predáva Nota Bene. Teraz som v požehnanom stave. Už som na sedemdesiat percent rozhodnutá, že ho dám preč. Toto bude moje tretie. Oni sú v pestúnskej starostlivosti. Nemôžem si ich nechať, ja sa musím postaviť na nohy a nájsť si robotu. Mladý chce aby sme si ho nechali, ale nemôžeme, však nemáme kde bývať.“

Špecifickým zistením u skupiny mladých bezdomovcov z hľadiska partnerských vzťahov bol fakt, že títo mladí ľudia zotrávajú aj v nefungujúcich vzťahoch, často naštrbených alkoholom, drogami. Práve neexistencia širších sociálnych sietí, limitovaný počet kontaktov limituje aj možnosť nových, kvalitnejších vzťahov.

Na druhej strane, chýbajúce širšie vzťahy spôsobujú, že ak vznikne partnerský vzťah, títo dvaja ľudia spolu trávia všetok voľný čas, vo všetkom si veľmi pomáhajú a možno povedať, že od ostatného sveta sa izolujú. Vytvorí si akýsi vlastný mikrosvet, kde partner pre toho druhého predstavuje úplne všetko.

“V bežný deň som s priateľom stále, chodíme do roboty, ale počas voľného času sme stále spolu. Keď sa mi v robote darí a som s priateľom tak to je dobrý deň. A keď nie som priateľom s nedarí sa mi v robote tak to je zlý deň”

Dôležitosť vzťahov, pomoc.

Hoci majú bezdomovci problém so základným prežitím, neradi žiadajú o pomoc. Vo výnimočných, kritických prípadoch požiadajú členov rodiny, s ktorými udržujú vzťahy (ak takí sú). Keďže vedia, že požičané financie nemajú z čoho vrátiť, nechodia si požičiavať.

Ak bol týmto ľuďom niekto nápomocný, tak najčastejšie to boli starí rodičia, rodičia, súrodenci, ešte častejšie kamaráti, alebo úplne neznámi ľudia. Väčšina uvádzala, že pomoc nedostala, ak áno išlo o finančnú pomoc, rady, pomoc pri hľadaní práce.

Prekvapujúcim zistením bolo, že za dôležitých z hľadiska pomoci takmer nikdy nepovažovali sociálnych pracovníkov, zdôrazňovali pomoc od cudzích ľudí, kamarátov. Toto môžeme vysvetliť dvoma dôvodmi: jednak najčastejšia pomoc, ktorú potrebovali bola finančná (na jedlo, na zaplatenie útulku) a tiež pomoc od sociálnych pracovníkov útulku považovali za samozrejmu.

Na možnosti ako sa dostať z ulice sme sa snažili hľadať odpoveď aj prostredníctvom skúmania existujúcich „dobrých príkladov“ bezdomovcov (bývalých), ktorým sa podarilo z ulice dostať. Aj tu sa potvrdila dôležitosť sociálnych vzťahov, väzieb týchto mladých ľudí, na základe ktorých im bolo umožnené vybudovať iný život:

„Väčšinou je to tak, že si ten človek našiel ženu a založil rodinu. A ona nebola bez domova.“

„Zmenili ľudí okolo seba, prostredie, vyšvihli sa hore, snažili sa pracovať a to im pomohlo.“

„Áno, sú takí čo tu boli a odišli preč. Majú priateľov, priateľky, ženy, mužov a odišli bývať inde. Pomohla im stála robota, spoznali lepších ľudí a zmenili sa.“

„Poznal som jednu ženu, čo sa jej podarilo odtiaľto (z útulku) dostať. Tak našla si chlapa, ten ju zobral z ulice. Žena to má ľahšie.“

„Jedného som poznal takého, čo našiel ľudí čo mu pomohli.“

3. BÝVANIE

Kde bývajú bezdomovci?

V hlavnom meste Bratislava existuje niekoľko zariadení pre ľudí bez domova, ktoré poskytujú rôzne formy základnej pomoci: nocľah, jedlo, ošatenie, základnú zdravotnícku pomoc, sociálne poradenstvo (pri vybavovaní dokladov, informácie o možnostiach ubytovania a pod.). V rámci výskumu sme navštívili tieto centrá pre ľudí bez domova, počas návštev sme sa rozprávali so sociálnymi pracovníkmi, ľuďmi bez domova aj dobrovoľníkmi.

Zariadenia pre bezdomovcov, útulky, nocľahárne predstavujú významnú pomoc pre ľudí bez domova, bez ohľadu na vek bezdomovca. Najmä v zimných mesiacoch, keď prespávanie vonku môže znamenať až ohrozenie života sú tieto miesta nesmierne dôležité.

Všetci bezdomovci s výnimkou jedného deklarovali prespávanie v útulkoch, v ktorých je aj možnosť sprchy a jedla (hoci za symbolický poplatok). Z oslovených respondentov iba jeden priznal prespávanie v lese, v stane (v tomto prípade predstavoval život bez domova životný štýl, skôr výber, ako nevyhnutnosť). Svoju úlohu zohral aj fakt, že výskum prebiehal počas zimných mesiacov, kedy prespávanie vonku nebolo možné. Informácie o možnostiach prespatia si bezdomovci vymieňajú medzi sebou, prípadne ich získavajú od sociálnych pracovníkov, z nástenok v útulkoch.

Z pozorovania na miestach známych pravidelným výskytom bezdomovcov (chatové a záhradkárske osady, parky) sme zistili, že prevažná väčšina týchto bezdomovcov sú starší bezdomovci, mladí ľudia sa medzi nimi nevyskytovali, alebo len výnimočne. Skupina mladých bezdomovcov sa javí ako špecifická práve v tom, že akékoľvek zarobené peniaze využívali na zaplatenie si ubytovne (aspoň na prechodné obdobie), alebo lepšie vybaveného útulku. O snahe zabezpečiť si čo najlepšie miesto na prespatie svedčí aj fakt, že napríklad nízkoprahové centrum (De Paul na Ivánskej ceste) nebolo obľúbeným miestom (pre smrad, vši). Prespávanie teda vždy záviselo od množstva peňazí, ktoré majú mladí bezdomovci k dispozícii.

Veľmi dôležitú úlohu zohráva aj čas - čím sú bezdomovci na ulici dlhšie, tým viac rezignujú, nehľadajú iné možnosti, uspokojia sa aj s najnižším štandardom.

Vlastné a ideálne bývanie

Ubytovňa, v ideálnom prípade spojená s trvalou prácou predstavovala najväčšiu túžbu u všetkých oslovených bezdomovcov. Nikto sa nespoliehal na to, že by sa mohol/mal vrátiť k rodine, rovnako nikto ani nedúfal, že raz bude mať peniaze na zaplatenie vlastného bývania. Najmladší respondenti, najmä tí, ktorí bolo na ulici iba krátko sa odvážili nahlas snívať:

„o balkóne s kvetinami, záhradke, o dome so psom, ktorý by chránil“.

Všetci sa ale zhodli v tom, že akékoľvek, ale vlastné bývanie by bolo postačujúce:

„čokoľvek, garsónka, malý byt, ale vlastný“

„štyri steny“

„čokoľvek, len nebyť v útulku“

Predstava ideálneho bývania nezávisela od typu bytu, ale znamenala môcť byť s rodinou, s deťmi (u žien, ktoré nemajú možnosť byť s nimi). Vlastné bývanie tak nepredstavovalo len možnosť vlastníť, môcť financovať nejakú nehnuteľnosť, ale omnoho širšie možnosti sociálnej inklúzie, zaradenie sa do spoločnosti, možnosť fungovať rovnako ako ľudia, ktorí majú domov, čo je tejto znevýhodnenej skupine odopierané.

Na druhej strane s predlžujúcim sa obdobím stráveným bez domova viera v lepšiu budúcnosť slabla, tí, ktorí strávili bez domova najdlhší čas boli úplne rezignovaní. Predstavy o vlastnom bývaní v nich vyvolávali pocit bezmocnosti až beznádeje. Viacerí mladí bezdomovci (odchovanci z detských domovov) nikdy nebývali vo vlastnom, alebo prenajatom byte.

Za hlavnú príčinu, kvôli ktorej nemajú bezdomovci možnosť bývať aspoň v ubytovni považovali všetci opýtaní nemožnosť nájsť si stálu prácu a nedostatok financií.

„To sa nedá, keď nemáte peniaze“

„Prekážkou je to, že nie je robota. Keby bola robota, nie je žiadna prekážka.“

„Robota a výplata. A keby ju mám tak dostanem peniaze až na konci mesiaca. A kde ja budem zatiaľ bývať, to sa nedá.“

Existujú aj pozitívne príklady, niektorým sa vďaka lepšiemu, stabilnejšiemu zamestnaniu podarilo odísť z ulice a útulok vymenili za ubytovňu, vlastné bývanie je pre všetkých (dokonca aj pre pracujúcich) len nereálny, vzdialený sen:

„Áno. Tá práca. Tuto som spoznal asi päť, alebo šesť ľudí čo si najprv šetrili a potom išli na ubytovňu. Tak sa postavili troška na nohy a išli na ubytovňu. Ale tak, že by mali vlastné bývanie nie. To neexistuje. Dnes už vlastné bývanie človek nenadobudne. Na naše pomery ťažko.“

„Tie financie proste. Lebo tu na Slovensku dostanete plat, no ja mám možno 400 eur, tak ja si veľa nemôžem vyberať, aby som si na vlastný barák niekedy v živote zarobil, to nehrozí.“

Možnosti pre ľudí bez domova.

Ako už bolo spomenuté vyššie, možnosti pre prespávanie poskytujú tieto zariadenia: nízkoťahové centrum De Paul na Ivánskej ceste, Betlehem Matky Terezy v Petržalke (len pre starších a chorých), útulok Mea Culpa. Viaceré centrá poskytujú pre ľudí bez domova bezplatnú stravu (dobrovoľníci v Saint Egídio, Milosrdní Bratia, kláštor sv. Alžbety)

Informácie o možnostiach prespatia (ale aj o možnostiach bezplatnej stravy) bezdomovci získavajú od sociálnych pracovníkov, od známych, z internetu, od ostatných bezdomovcov. Názory na jednotlivé útulky sa líšili.

„Podľa čoho si vyberám? Podľa možností. Je ešte jedna nocľaháreň. Možno ste o nej aj počuli. Mea Culpa, potom k magistrátu ako som už spomínal. A tam sú iné kritériá. Tam akože personál vyberá podľa kapacity a tam sú pravidlá že tam človek môže byť dva týždne a potom mu to predĺžia. Na magistráte tak, že dva týždne a potom koniec. Nemalo by to byť tak ako je to tu: alkoholici, asociáli spolu. Malo by byť jedno miesto a ľudia ktorí chcú žiť aby mali kde bývať. Pretože človek keď sa derie a chce naštartovať sa, tak to tu človeka len ubíja ešte viac. A má menšiu šancu pretože je v kontakte s alkoholikmi a feťákmi. Ak je niekto slabý charakterom alebo psychicky. Nemalo by to byť takto. Mali by tomu zabrániť. Nechcem tu zostať.“

„Teraz prespávam tu (de Paul), ale nie rád. Keď sa mi darí, že veľa pohľadníc predám tak idem aj na ubytovňu. Informácie? Chodím sám a zistím.“

„Tu, prespávam (de Paul). A keď nemám peniaze, tak som v stane, ale istá osoba mi ho zdemolovala, takže ho už nemám. Včera priateľ trošku viac zarobil, tak sme boli na hoteli, sme si tam boli trošku oddýchnuť.“

„No striedavo, podľa toho akú mám situáciu finančnú. Tak ak mám peniaze, tak na letisku, to je nocľaháreň sv. Vincenta de Paula, niekedy v Mea Culpe a keď nie, tak potom vonku.“

„Tuto v tomto útulku, už rok tu prespávam. Ja som bol na sociálnom úrade Vazovova, keď som došiel z basy a potom som u jedného kamaráta prespával a potom som tuto začal prespávať. Tu to nie je zle, tu je aj teplá strava. Je tu aj hygiena, spánok teplý. Všetko možné. Čistota a úroveň.“

„Raz ma tam kamarátka priniesla, som tam nechcel chodiť, lebo že tam sú vši, svrab, bars čo. Strašne to vypadá aj teraz, keby som mohol ísť inde, tak idem inde.“

„Každý deň sem chodím. Bol som aj v Mea Culpe, tam to inak vyzerá, ale tam to treba nejako predĺžovať každé dva týždne, neviem presne ako a tu mi to lepšie vyhovuje.“

„Podľa toho ako som na tom finančne. Tak 3-4 krát do týždňa. Ale tu (De Paul) málokedy. Normálna ubytovňa je na Trnávke. Tam je to tak 5 €. Poberám aj sociálku.“

Tí, čo sú na ulici dlhšie nevyberajú, záleží im najmä na tom, aby mali kde prespať a aby boli schopní si nocľah zaplatiť. To, ktorý útulok si bezdomovci vybrali na prespatie bolo do veľkej miery ovplyvnené aj tým, či mladý človek bez domova poberal nejaký (hoci nepravidelný) príjem: plat za prácu, alebo za občasné brigády, sociálne dávky, alebo nemal žiadny príjem. Zase logicky platilo, že bezdomovci bez príjmu sa uspokojili s najlacnejším bývaním (De Paul) a tí, ktorí mali nejaký príjem, sa snažili zaplatiť si kvalitnejšie bývanie. Opäť sa ukázal aj súvis s dĺžkou života bez domova: tí, čo boli na ulici kratšie hľadali lepšie bývanie (útulky s vyšším štandardom, ubytovne, občas dokonca lacný hotel). Pre všetkých bolo ale dôležité mať možnosť osobnej hygieny. Spoločným znakom všetkých mladých bezdomovcov bolo, že „nevyzerali ako bezdomovci“, radi sa pekne a čisto obliekali, záležalo im na tom, ako vyzerajú. Špecifickou spoločnou (a pre nás výskumníkov pekvapujúcou) čťou všetkých mladých ľudí bez domova bolo, že sú na ulici pre bežného pozorovateľa neviditeľní.

4. FINANČIE A MAJETOK

Príjem a výdavky

Najväčšie každodenné výdavky pre mladých bezdomovcov predstavuje jednoznačne strava. Výnimočne uvádzajú medzi výdavkami aj položky ako oblečenie, nocľah, kredit na mobil.

„Na stravu a na oblečenie. Ale poviem pravdu, asi si nepamätám dobu kedy som mala poriadny peniaz v ruke, aby som si mohla ísť kúpiť dáke veci.“

„No ja verím tomu, že sú bezdomovci, ktorým ide len o ten chlast a keď si zarobia...ale sú ľudia, príklad ja mám tehotnú ženu, tak keď ja mám peniaze, tak rozmýšľam nad tým, že ideme sa niekde najesť, alebo keď je možnosť tak si nakúpime aj na dva, tri dni a čo sa týka oblečenia, keď mám toľko peňazí, tak sa ide do second handu a je tam možnosť kúpiť za jedno, dve eurá veci, takže snažíme sa jak sa dá.“

Príjem zo sociálnych dávok uviedol iba minimálny počet bezdomovcov. Dôvody boli rôzne: nemožnosť nárokovať si kvôli nízkemu veku, chýbajúce doklady, zablokovaný účet z dôvodu dlžôb, neochotu byť závislým na štáte, nepravidelný príjem z práce. Tí, ktorí uviedli, že sa im podarilo vybaviť si sociálne dávky uviedli, že tieto nestačia pokryť ani každodenné základné potreby na prežitie a už vôbec by sa nedalo z tých peňazí odložiť niečo na bývanie.

„Áno. Momentálne som na sociálke. dostávam 54,50€. Jednotlivci dostávajú mladý pán 62,50€, a ja dostávam 54,50 aj s manželkou. Je to nespravodlivé. Ona si vyberie lieky, niečo si odložíme na útulok, a tak chodíme po železe, vždy niečo.... Keď ale nie je, tak nie je. Nie, z takých peňazí sa nedá šetriť.“

Z výpovedí bezdomovcov bolo zrejmé, že zvädzajú každodenný boj o prežitie. Tí, ktorí majú aspoň nepravidelný príjem deklarovali snahu v rámci možností si odkladať. Na name skúmanej vzorke respondentov sa nepotvrdil známy predsudok, že všetci bezdomovci pijú a žijú zo sociálnych dávok.

„Keď zarobím viac, áno dokážem si to rozdeliť na viacej napr. na celý týždeň. Lebo keď idem napr. do volkswagenu, na čistiace práce, dostanem 25€ za smenu, lenže to je raz týždenne. Maximálne dvakrát týždenne. Tak si to rozhodím. Teraz nezarobím nejako

peniaze no proste vo väčšej miere, aby som si mohol viac odložiť. Čo sa ale týka zadelenia tých vecí, tak áno. Mám ich stále pri sebe.“

„Ušetriť by som vedel, keby mám robotu. Pokiaľ nemám robotu, tých desať, pätnásť euro, čo sa zarobí na ulici, z toho sa vyžiť, ušetriť nedá.“

Ja by som si chcela šetriť, ale keď sú nejaké peniaze tak sa minú na jedlo.

Okrem získavania financií pomocou sociálnych dávok (čo bolo v minimálnom počte prípadov) získavajú mladí ľudia financie širokou škálou činností. Uvedli oficiálne brigády (IKEA, VW), nepravidelnú prácu na čierno (pomoc v záhrade, okolo domu), predaj časopisu Nota Bene, pohľadníc, zber papiera, železa až po žobranie na ulici.

„No na začiatku som sa snažil nájsť prácu, no ale to nešlo. Tak zarobím jedine buď papierom alebo železo.“

„Z brigády. Keď som na tom už ozaj zle, tak zavolám ujovi alebo babke a vypýtam si, potom im to vrátim, alebo mi povedia, že nemusím. Alebo mi ešte niekto dá.“

„No ja nepožičiavam, ja predávam pohľadnice na ulici a my žijeme z toho. Ja robím takto slečna, ja keď nemám peniaze, alebo síce keď mám vo vrecku jedno euro, ja si kúpim 5 pohľadníc, sa postavím na ulici a predávam to ľuďom. Ja napríklad kúpim pohľadnicu za 20 centov a na ulici sú ľudia, ktorí sa zastavia, opýtajú sa čo predávaš, ja poviem pohľadnice a oni sa opýtajú koľko to stojí, tak ja poviem, že to je dobrovoľné a sú ľudia ktorý dajú dve eurá, jedno euro, ale to je nestále. Ale niekedy sa stane aj to, že celý deň predávam a zarobím 3 eurá, takže je to dosť smutné.“

Dlhy

Viacerí bezdomovci priznali dlhy, ktoré majú, najčastejšie voči zdravotnej poisťovni a pokuty od revízorov. Aj dlhy môžu byť niekedy prekážkou pre možnosť pracovať oficiálne, pretože zarobená mzda by bola zablokovaná exekútorom.

Podľa výsledkov výskumov sa často najmä mladí odchovanci z detských domovov nechajú nalákať do pasce rýchlych úverov, ktoré v konečnom dôsledku znamenajú príliš vysoké splátky, ktoré nie sú ľudia bez príjmu, alebo s nízkym príjmom, schopní splácať. Následná strata dokladov bráni možnosti zamestnať sa, hoci len na dohodu. Zo skúseností niektorých

bezdomovcov vidno, že aj jedna nepremyslene vzatá pôžička môže znamenať vážne problémy, ktoré uväznia mladého človeka do pasce a pretrvávajú niekedy až roky. Tu sa javí ako dôležitá možnosť poradiť sa s nekým z rodiny, prípadne so sociálnymi pracovníkmi.

„(Dlhý) mám, mám. To už je horšie. Jednu exekúciu mám. To som bol teraz s jedným pánom exekútorom, nejaký agent, či čo to. Som sa s ním dohodol, že budem 50 eur mesačne dávať, splácať a 3300 eur. To pôžičku som si zobral, keď som robil ešte. Som si prvýkrát dal pôžičku urobiť, tak som zobral nejakú debetnú? Nejakú takú hovadinu proste a strašne splátky tam boli. To som vzal 20 000 na slovenské, ešte keď som robil. Taký debil som bol, teda mladý som bol.“

„Ježišmária odkiaľ mám začať, od Tatra banky cez T-Mobile, bodaj by tie firmy skrachovali“

„Veľmi veľa. Sociálna poisťovňa, dopravný podnik, t-mobil, O2, Provident 555,19 euro. Bola som sprostá. U mamy mám dlžobu“.

Cennosti, oblečenie, jedlo.

Väčšina z bezdomovcov nevlastní žiadny hmotný majetok, nanajvýš mobil. Za najcennejší majetok považujú veci nehmotného charakteru (priateľ, mama, sam seba, dieťa, charakter, zdravie). Z hmotných vecí sú označené za cenné napr. fotka mamy, oblečenie, retiazka, rádio.

Mladí ľudia bez domova využívajú širokú škálu stratégií pri získavaní oblečenia a stravy. Oblečenie nakupujú najviac v charite a aj v lacných obchodoch (čínsky obchod, second hand), dostávajú od známych, alebo iných bezdomovcov, z Humany, z kontajnerov. Pre niektorých bolo oblečenie dôležitou súčasťou imidžu. Najmä mladí ľudia, ktorí boli už na ulici veľa rokov sa snažili vyzerať tak „úplne normálne“. Už dávno neveria, že by si niekedy zarobili na vlastné bývanie a tak nemajú žiadne dlhodobé stratégie do budúcnosti a žijú zo dňa na deň. Súčasťou takto orientovaných stratégií je nakupovanie „pekného“ oblečenia a stravovanie sa „podľa toho, na čo mám chuť“. Podobne je to s vlastníctvom mobilu. Pre tých, ktorí sú na ulici dlhšie a pre starších predstavuje mobil nevyhnutnosť a všetkými možnými spôsobmi sa snažia získať peniaze na zaplatenie kreditu, aj na úkor toho, že im nezostanú peniaze na zaplatenie lepšieho útulku

a musia spať v najlacnejšom, nízkoprahovom centre. Je zjavné, že s dĺžkou pobytu na ulici sa postupne menia hodnoty a životné očakávania.

„Každý normálny človek má mobil. Veľa ľudí si myslí, že človek, ktorý je bez domova, by nemal mať mobil. V 21. storočí by aj ten človek bez domova mal mať ten mobil, aspoň tie základné funkcie. Keď sa niečo stane, to je prvá vec a druhá, že veľa ľudí vás posudzuje podľa toho, že ste na ulici a pozri čo máš oblečené. To nie je o tom, to je o tom, že keď človek chce, tak má.“

„Mobil mám na kredit, niekto mi požičia tak si dobijem a ja mu tom potom nejako vynahrádzam alebo vrátim keď pôjdem na brigádu.“

Napriek tomu možno konštatovať, že pre početnú skupinu bezdomovcov zohráva práve večerná strava v charite kľúčovú úlohu pri stravovaní. To je v súlade s vyššie uvedeným tvrdením, že strava predstavuje najväčšie výdavky. Celodenné stravovanie je drahé a preto bezdomovci využívajú možnosti bezplatnej stravy, ktoré poskytuje napríklad útulok Betlehem v Petržalke, alebo dobrovoľníci z misionárskej organizácie Sant Egídio, ktorí pripravujú a rozdáajú jedlo v centre mesta a na Hlavnej železničnej stanici. Tí, ktorí sú úplne bez príjmu počas dlhšieho obdobia sú odkázaní na žobranie, v najhoršom prípade sa jedna mladá bezdomovkyňa priznala k tomu, že bola taká hladná, že hľadala a jedla jedlo zo smetného koša. Najčastejšie chodia jesť do lacných bufetov, na tržnicu na Miletičovu ulicu.

„Tu sa bijú o večeru, o raňajky, čo Vám poviem. Sú šťastní, že dostanú chleba a polievku.“

„Aj tu jedávam, (de Paul) ale to sa nedá jesť, tie polievky, to je samá voda.“

Informácie o možnostiach, kde sa bezdomovci môžu prísť najesť, kde môžu dostať bezplatné oblečenie získavajú z internetu, od iných bezdomovcov a od sociálnych pracovníčok.

5. VZDELANIE A PRÁCA.

Vzdelanie

Medzi respondentmi, ktorí sa zúčastnili nášho výskumu, boli mladí ľudia s najvyšším dosiahnutým stredoškolským vzdelaním. Prevládalo základné vzdelanie, boli aj prípady s neukončeným vzdelaním, ale stredoškolské vzdelanie nebolo ojedinelou výnimkou. Dosiahnuté vzdelanie a kvalifikáciu možno považovať za najdôležitejší faktor pre zaradenie sa na trh práce.

Keďže aj v prostredí veľkého mesta, kde je pracovných príležitostí viac funguje na trhu práce silná konkurencia, potreba ďalšieho vzdelávania, rekvalifikácie sa javí ako kľúčová najmä v súvislosti s možnosťou presadenia sa na tomto trhu práce. Nekvalifikované pracovné pozície sú málo platené, často poskytujú iba možnosť práce na skrátenej pracovnej úväzok (pomocníčka v kuchyni, upratovačka) prípadne brigádnicú prácu a tým pádom nezabezpečujú dostatočný príjem, ktorý by pokryl všetky výdavky nevyhnutné na prežitie v hlavnom meste. Jedna respondentka bez kvalifikácie, ktorej nízky príjem z pracovnej činnosti dlhodobo nepokrýval výdavky, napriek tomu, že pracovala desať hodín denne sa situáciu rozhodla riešiť tak, že sa začala živiť prostitúciou.

“ja nebudem robiť za 2,20, za také smiešne peniaze. Proste radšej budem tu vonku a radšej si urobím tak peniaze. Proste 10 hodín tam budete a dostanete 22 eur? To je úplne smiešna suma”

Mnohí z opýtaných deklarovali túžbu dokončiť si strednú školu, najmä po tom, ako si pri rôznych pohovoroch do práce uvedomili, že výučný list, alebo maturita im pri snahe vstúpiť a udržať sa na trhu práce chýba. Niektorí vyjadrili ľútosť nad svojou mladíckou nerozvážnosťou, kvôli ktorej školu nedokončili. Taktiež sa pri rozhovoroch objavili snahy doplniť si vzdelanie prostredníctvom rôznych rekvalifikačných kurzov, urobiť si kurz na vysokozdvížný vozík, vodičský preukaz, kurz na kuchárku, kozmetičku, čašníčku, stavbára, klampiara, murára.

“Ja som si robila školu, kuchárku. Len som dvakrát ušla z ústavu, tak som si prerušila štúdium a teraz to nemám dokončené.”

„študoval som stolárčinu, dokončil som ju s vyznamenaním. Asi by som aj chcel ešte niečo, asi za kuchára. Vôbec neviem, kde by som mohol...“

„Keď by som chcel, tak najskôr kurz na vysoko zdvižný vozík alebo vodičák. Z jazykov by som sa rád učil anglicky a nemecky..sú také jazykové školy v meste. Ale tie sú drahé“. O iných miestach neviem, že by bola iná možnosť.

Prevažná väčšina opýtaných sa už nechce učiť nič, niektorí chcú iba zarábať peniaze, ďalší nevidia na to momentálne vhodné podmienky:

„A to, že by som teraz musela chodiť do školy, keď teraz som v takýchto podmienkach, tu v nocľahárni, tak si to celkom neviem predstaviť...neviem si predstaviť, ako by som sa tu učila.“

Väčšina mladých bezdomovcov prejavuje záujem o dianie v spoločnosti: čítajú, alebo aspoň občas čítajú noviny, alebo časopisy (Nový čas, Nota Bene, Cestu, „teenagerské“ časopisy). Niektorí chodia do kníhkupectiev, kde majú možnosť čítať bez toho, aby si knihy kúpili (to potvrdili aj zamestnanci v predajni Pantha Rhei na Poštovej ulici, kde o týchto ľuďoch vedia). Niektorí čítajú na internete.

Približne polovica opýtaných bezdomovcov vôbec nepozera televíziu. *„Nie je kde“*. Ostatní pozerajú (správy, akčné filmy) v útulku, v krčme, u priateľov. Väčšina obľubuje spravodajstvo a dokumenty. Tí, ktorí prespávajú v útulku Mea Culpy, majú možnosť pozeráť televízor a radi ju využívajú. V nízkoprahovom centre televízia nie je.

„Áno občas pozerám, keď je kde. Hlavne správy. To je moje. A občas keď je nejaký dobrý film. Ale hlavne to spravodajstvo.“

„Málokedy, odvykol som si pozeráť, jedine tak správy. Aj tu v Mea Culpe máme TV, tak tu si pozriem.“

Ideálna práca

Za hlavné charakteristiky ideálnej práce považujú oslovení respondent dobrý plat, trvalú prácu, prácu aj s bývaním, dobrý kolektív. Z konkrétnych povolání by mladí bezdomovci uvítali prácu

čaušníka, kuchára, kuchárky, upratovačky, prácu za barom, stavbárske a murárske práce. Veľká časť opýtaných bezdomovcov považuje za základ sa vôbec zamestnať:

„Urobím hocičo, čo mi dajú“

“Keby mi niekto ponúkol robotu, tak budem rád, že nejakú robotu mám. Nie je dobré si vyberať.”

Takmer všetci majú napísaný, alebo by si vedeli napísať životopis, prevažná väčšina považuje za samozrejmé pracovať a vyhľadávať informácie na počítači a takisto vedia o možnostiach, kde by mohli ísť na PC. Najčastejšie využívajú kníhkupectvá v nákupných centrách. Iba vo výnimočných prípadoch nevedeli s počítačom robiť vôbec.

“nepracovala som ešte na počítači ale chcela by som si to vyskúšať. Ani na internete som nebola.”

Práca, zamestnanie

Je zrejmé, že trvalá práca predstavuje jediná castu, ako sa dostať k financiám potrebným na zaplataenie si bývania. Chýbajúca, nepravidelná, alebo veľmi slabo platená práca bola najčastejšou prekážkou, ktorá stála v ceste k bývaniu. Považovali sme za dôležité skúmať, kde mladí ľudia bez domova pracujú (ak pracujú) a ako sa k svojej práci dostali.

Mladí ľudia bez domova, ktorí chcú pracovať využívajú všetky možnosti, prostredníctvom ktorých je možné získať prácu: agentúry, známych, internet, poradenstvo od socálnych pracovníkov:

- *“cez agentúru, som tam prišla, prihlásila som sa tam a potom mi zavolali”*
- *“ nevyvolávam ani nič, behám a pýtam sa”*
- *“ málokedy cez agentúru, to sú úžerníci, väčšinou cez tých známych”*
- *“cez priateľa”*
- *“cez sociálne pracovníčky z útulku De Paul”*
- *“cez inzerát...nepáči sa mi, ale čo mám robiť”*
- *“cez internet”*

Nikto z opýtaných nemal trvalý pracovný pomer, väčšinou boli zamestnávaní ako brigádnic, čo znamená neistotu dlhšej práce, žiadne sociálne výhody od zamestnávateľa a často iba minimálne finančné ohodnotenie. Takéto pracovné pozície boli spojené najmä s nedostatočnou kvalifikáciou. Pracovná zmluva by znamenala možnosť dostať sa k bývaniu na ubytovni, aj preto je snaha mnohých dostať sa k pracovnej zmluve.

“jasné chcela by som (trvalé pracovné miesto), potom mám nárok na Fortunu alebo Kopčiansku, v Petržalke, keďže som z detského domova, to sú sociálne byty, takže keď budem mať trvalý pracovný pomer, potom to môžem začať riešiť. Hlavne potrebujem tú pracovnú zmluvu”

“brigádne po agentúrach, asi 3 -4 mesiace....práca je dobrá, len tam je dlho byť 12 hodín, čo mám robiť, zarábam dve eurá na hodinu...”

Tí, ktorí nepracovali, väčšinou nevedeli nájsť žiadnu vhodnú prácu. Buď nemali ukončené vzdelanie, dostatočnú kvalifikáciu aby si prácu našli, často bolo prekážkou aj chýbajúce bývanie, zdravotné dôvody, tehotenstvo, pocit diskriminácie. Všetci ale nechcú pracovať za málo peňazí.

- *“Nie je kde.”*
- *“Lebo sa robota ťažko hľadá.”*
- *“Lebo som tehotná.”*
- *“Teraz je zima, už sa nerobí na stavbách.”*
- *“Zo zdravotných dôvodov.”*
- *“Pripadá mi to strašne malo zarobené. Nemám strednú ani vysokú školu.”*
- *“Lebo ma prepustili, bolo málo roboty.”*
- *“Neviem.”*
- *“Som tehotná a bez občianskeho ma nezamestnajú.”*
- *“Oni nechcú róma.”*
- *“Robotu nebudem robiť za minimum peňazí, keď niektorí poslanci hovoria, že priemerný plat na Slovensku je 1000 euro...”*

Podobne ako pri otázkach bývania sny o ideálnej práci boli rôzne. Väčšine nezáležalo na type práce, ktorú by mali robiť, odpovede sa zhodovali v tom, že by to mala byť práca dlhodobá. Každý mal skúsenosti hlavne so striedaním krátkodobých zamestnaní. Medzi respondentmi boli registrovaní na úrade práce, ale aj takí, ktorí nie sú registrovaní, lebo žijú mimo miesta svojho pôvodného bydliska, alebo kvôli chýbajúcim dokladom.

“teraz nepracujem, ale pracovala som, napr. v Metre, robila som upratovačku, ale to bolo ťažko, robila som dvanásťky a potom som sa nemala kde vyspať, keď som tam skončila. Skončila som nočnú a musela som ísť na ďalšiu nočnú a to sa nedalo.”

“Robila som upratovačku v Eurovej, v Lidli, v Bille viackrát za pokladňou, len všade chcú ten výučný list a jedine ako by som si našla zamestnanie je cez známosť, keď nemám ten výučný list. Pokladne sú rôzne, ale princíp je ten istý stále, keby bola vedúca so mnou spokojná, tak ja by som do roboty chodila. Najhoršie je, že bez toho papieru sa nikam nedostanem. Robila som aj vo Volkswagene. Ja musím poselať na dcéru 30eur mesačne, keď viac zarobím pošlem aj viac, aj 80 som poslala, aj 100e už. Najviac sa bojím toho, že sa v živote neuplatním kvôli tomu, že nemám tu školu dorobenú.”

“Toho čašníka by som asi chcel robiť. Aj som sa za to učil. Len kto ma teraz zoberie niekde za čašníka, keď nemám ani kde bývať. Keby vedeli, že som teraz bezdomovec, no nie úplne, tak neviem čo by na to povedali.”

6. VOĽNÝ ČAS

Pozorovaním každodenného života mladých ľudí bez domova možno odhaliť veľmi závažné dôvody bezdomovectva mladých ľudí. Nedostatok financií a chýbajúce bývanie spôsobuje, že títo mladí ľudia nielen žijú v nedostatku, ale sú tiež vylúčení z väčšiny aktivít, ktoré sú v spoločnosti považované za samozrejme (najmä medzi mladými ľuďmi). A tak čelia nielen chudobe, ale aj ešte závažnejšej sociálnej exklúzii.

Počas **bežného dňa** chodia (tí, ktorí majú) do práce: „*od 9tej do 9tej v robote, potom o pol 10tej prídem sem, vyspím sa a potom ráno do roboty znova*, veľká časť si zháňa robotu, alebo robia príležitostné práce (predávajú noviny, časopisy, pohľadnice, v zberni papiera, nosia veci do kovošrotu). Čas trávia vonku, motajú sa po meste, „*Vozím sa, aby nebolo zima*“, po obchodoch, po úradoch, doktoroch, na Miletičke alebo v Ikei na káve, v herni, „*Pofľakujem sa celý deň*“, chodia za rodinnými príslušníkmi, trávia čas v útulku „*Dneska to bolo napr. tak, že som išiel sem k Tereze hneď od rána a mali sme tu také skupinky, posedenie, porozprávali sme sa*“. Väčšinou sú spolu s partnermi, alebo s kamarátmi.

Najtypickejšia odpoveď pri definícii **dobrého dňa** bola: „*Ked' som na brigáde a mám nejaké peniaze*“. Dobrý deň znamenalo tiež nehádať s priateľom, môcť ísť von sa baviť (tiež peniaze), deň bez bolesti. Ale aj odpovede „*Ja mám väčšinou iba dobré dni*“ a naopak „*Ja už dobrý nemám*“. Najviac respondentov považuje za **zlý deň**, keď nemajú peniaze a keď nemajú prácu, keď nemajú kam ísť a musia byť vonku, keď jediná možnosť stravy je ísť jesť do charity, ale tiež odpovede ako: „*Zlý? To mám stále.*“

Pocit (ne)spokojnosti teda do veľkej miery závisel od (ne)možnosti zabezpečiť si základné potreby prežitia. Ako už bolo spomenuté v predchádzajúcej časti, mladí ľudia bez domova sa vo svojich hodnotách a preferovaných činnostiach iba málo (ak vôbec) líšia od ostatných mladých ľudí, ktorých sa fenomén bezdomovectva netýka. Radi robia bežné domáce práce ako varenie, pečenie, upratovanie a ako ostatní mladí ľudia majú radi hudbu, film, tanec, diskotéku, šport, kamarátov a tiež kreslenie, písanie. Zaujímavá bola aj odpoveď typu: „*Rád žijem*“.

Podobne, ako iní mladí ľudia, aj mladí bezdomovci neradi skoro vstávajú, nemajú radi problém. Problém bezdomovectva do ich života prináša aj iné nepríjemné veci a situácie, nemajú radi keď na nich ľudia čumia, protivných ľudí, keď musia žobrať na ulici, obávajú sa drôg a alkoholu: „*Asi by som nechcel vstúpiť medzi také ako drogy a alkohol*“.

Kultúra a šport.

Do kina, divadla a na koncerty mladí bezdomovci nechodia. Keby mali možnosť, do kina by ale prevažná časť chodila. Je to pre nich príliš drahé, niektorí pozerajú filmy iba v televízii.

„*Nie sú na to financie. Človek má iné starosti, a keď už má nejaké financie, tak radšej si dá na to jedlo...*“

Ak majú radi šport, tak väčšinou pasívne. Keby mali možnosť, niektorí by športovať chodili. Sú medzi nimi aj bývalí aktívni športovci a aj takí, ktorí občas zídu do posilňovne. Zo športov sú to futbal, hokej, volejbal, tenis, krasokorčuľovanie, bicyklovanie, plávanie, kulturistika, bojové umenia.

Voľný čas trávia mladí bezdomovci prevažne s kamarátmi a to vonku (v meste, na ulici), či už len potulovaním sa, alebo zháňaním peňazí, v nákupných centrách, v Ikei, (zadarmo káva), v útulku, v prírode, a tiež aj na internete.

„Čiže od rána do večera sme na tej ulici a snažíme sa čo najviac drobákov nahrabať“

„Stále je voľný čas, takže hocikde“

„...nejak sa to prosto snažím zabiť ten čas, keď inak sa nedá“

„Ja nemám voľný čas“.

6. Odporúčania.

V nasledujúcej časti sa pokúsime zosumarizovať **hlavné potreby**, ktoré vyplynuli zo *zistení* (zosumarizovaných v predchádzajúcej kapitole) a *cieľov* naformulovaných samotnými mladými ľuďmi bez domova. Ďalej chceme upozorniť na **potrebné zlepšenia** – či sú a aké a **navrhnúť odporúčania**, ktoré by pomohli zlepšiť situáciu mladých ľudí bez domova, prípadne úplne eliminovať fenomén bezdomovectva v hlavnom meste.

Z výskumu je zrejmé, že v prostredí hlavného mesta žije početná skupina mladých ľudí (mužov aj žien) v extrémnej chudobe, až sociálnej exklúzii. Spoločnou charakteristikou týchto mladých ľudí bez domova je to, že nemajú možnosť zabezpečiť si bývanie (vlastný byt, prenájom, alebo ubytovňu), čo so sebou prináša celý rad ďalších problémov, ktoré v konečnom dôsledku odsúvajú týchto ľudí až na okraj spoločnosti. Nemožnosť zabezpečiť si adekvátne bývanie vyplýva najmä z nedostatku financií, pričom za základný základný problém je chýbajúce zamestnanie, ktoré by zabezpečilo stály príjem a umožnilo by zabezpečiť si ubytovanie (niekedy k zabezpečeniu si práce chýba práve bývanie - začarovaný kruh o ktorom hovorili takmer všetci dotazovaní – “keby som mal/a bývanie, môžem pracovať a keby mám prácu, mám začo zaplatiť bývanie” – zacyklený problem).

Stratégie riešenia tejto nepriaznivej životnej situácie sú rôzne a sú limitované jednak osobnými možnosťami, pomocou poskytovanou charitatívnymi organizáciami, ale aj podmienkami, ktoré vytvára a umožňuje miestna samospráva a legislatívne pozadie. Vlastné preferencie riešenia problému bezdomovectva ustupujú možnostiam, ktoré sú často značne obmedzené. Výsledkom je, že používané stratégie sú iba krátkodobými riešeniami, hoci umožňujú základné prežitie (jedlo, ošatenie aj nocľah), problém neriešia komplexne a neumožňujú sociálnu inklúziu týchto ľudí v dlhodobejšom horizonte.

Pri otázkach bývania ide najmä o využívanie prespávania v **charitatívnych zariadeniach**. Ich voľba je vždy závislá od finančnej situácie. Prespávanie v útulkoch predstavuje u mladých ľudí

krajné riešenie, ak to finančné možnosti dovoľujú, snažia sa využívať sociálne ubytovne (tie sú ale viazané na prácu), prípadne u známych. S predlžujúcim sa obdobím zotrvania na ulici sa stratégie obmedzujú na nocovanie v útulkoch pre ľudí bez domova.

Pri otázkach práce využívajú mladí ľudia rôzne formy **krátkodobého zamestnania** sa. Brigády (v nákupných centrách, na tržnici a pod.), čierna práca, jednorazové fušky, predaj časopisov alebo pohľadníc predstavujú vždy formu nepravidelnej práce bez zmluvy, bez akýchkoľvek sociálnych benefitov od zamestnávateľa a najmä veľmi nízky príjem, ktorý nestačí na pokrytie všetkých nevyhnutných nákladov pre život. Skupinu mladých ľudí bez domova charakterizovalo spoločné úsilie nájsť si prácu (prostredníctvom sociálnych pracovníkov, známych, internet, agentúr). Podobne ako pri otázkach bývania možno konštatovať, že s predlžujúcim sa životom pod statusom bezdomovec, úsilie hľadať si dlhodobú prácu slablo, práca sa obmedzila na overený, najmenej platený pouličný predaj, prípadne žobranie.

Pri otázkach získavania práce, ale aj užitočných informáciách o možnostiach bezplatnej stravy sa javia ako kľúčové **širšie sociálne väzby**, ktoré pri mladých ľuďoch zotrvávajúcich na ulici dlhšie obdobie postupne slabnú a sú obmedzené hlavne na ľudí bez domova. Tým sa výrazne limitujú možnosti ich sociálnej inklúzie.

Za dôležité sme považovali aj mapovanie **životných cieľov a hodnôt**, ktoré majú mladí ľudia žijúci bez domova. Skúmanie cieľov, ktoré vo svojom živote mladí ľudia považujú za dôležité poukazujú na možnosti, ktoré problém bezdomovectva poskytuje pre ľudí (organizácie) poskytujúce pomoc. Ciele a hodnoty mladých bezdomovcov ukazujú snahu/túžbu týchto ľudí problém riešiť - je to priestor pre zmeny praktík a politik, ktoré by mohli sociálnej exklúzii mladých ľudí brániť a naopak pomáhať ich začleňovaniu v zložitej životnej situácii.

Medzi opýtanými bezdomovcami je časť takých, ktorí nemajú žiadne *ciele* a ani nevedia čo bude s nimi v najbližšej dobe, ani v budúcnosti vôbec. Sú to najmä tí, ktorých skúsenosť s bezdomovectvom je už niekoľkoročná. Pre ostatných sú krátkodobými aj dlhodobými cieľmi predovšetkým práca, peniaze, bývanie a založenie rodiny, prípadne návrat k svojej rodine, láska, "pocit, že ma má niekto rád". Tiež zdravie, vlastné aj pre svojich blízkych, možnosť dať sa

psychicky do poriadku, prežiť, postaviť sa na nohy. Túžia po tom aby sa mali dobre, boli so sebou spokojní:

„Byť aspoň dva dni šťastná“

„Taký normálny život, nič extra nechcem.“

„Zabudnúť na to, že sme boli vonku niekedy.“

„Aby som sa nehanbil za to, kto som“

Niektorí chcú iba teplú stravu, rifle s trakmi, telefón, notebook, niektorí túžia po vodičáku, aute. Hodnoty mladých ľudí bez domova sa v mnohom nelíšia od hodnôt mladých ľudí, ktorí nemusia riešiť takúto závažnú sociálnu situáciu, snád' iba v tom, že vplyvom vážnych existenčných problémov sú uprednostňované hodnoty, ktoré súvisia s každodennou existenciou: *“To je aby si prežil a nezomrel“* .

Hoci vo výnimočných prípadoch našli niektorí v živote bez domova aj niekoľko výhod (sloboda, schopnosť naučiť sa o seba postarať), túžbou všetkých je dostať sa z nepriaznivej životnej situácie. Nutnosť tráviť dni na ulici, zima, hlad, nemať sa kde vyspať, okúpať, žiadne súkromie, chýbajúca rodina, nemôcť byť s deťmi, neistota, žiadna práca, to je iba časť nevýhod, ktoré život bez domova mladým ľuďom prináša: *„Nie sú výhody a nevýhody...je to celé také smutné“*

Potrebné zlepšenia.

Problematika bezdomovectva mladých ľudí je závažnou spoločenskou problematikou a z hľadiska zistených výsledkov sa ukazujú niektoré potrebné zlepšenia, ktoré by pomohli sociálnej inklúzii týchto mladých ľudí:

- ❖ Aktívna pomoc pri hľadaní práce;
 - individuálne sociálne poradenstvo v oblasti možnosti zapojenia sa na trh práce
 - ponuka možností krátkodobých brigád
 - pomoc pri vybavovaní dlhodobej práce

- asistencia pri vyhľadávaní pracovných ponúk a oslovovaní potenciálnych zamestnávateľov
- spolupráca s podnikateľským sektorom
- ❖ Pomoc pri hľadaní ubytovania
 - asistencia pri vyhľadávaní pracovných ponúk spojených s možnosťou bývania
- ❖ Viac možností tráviť aktívne čas v útulkoch (hlavne v zime);
 - možnosť prespávania pre tých, ktorí pracujú na smeny (možnosť prespávania po nočných smenách)
 - možnosť pre mladých bezdomovcov starať sa (napr. za stravu a nocľah) o starých a chorých
 - otvorené dielne, možnosť učiť sa nové veci
 - možnosť sledovať televíziu, čítať dennú tlač
- ❖ Podporné psychoterapeutické skupiny;
 - hľadanie možností obnoviť narušené rodinné vzťahy
 - pomoc pri riešení psychických problémoch
 - možnosť stretávať sa v podporných skupinách s bývalými bezdomovcami
- ❖ Zlepšenie možností ďalšieho vzdelávania sa
 - pomoc pri snahách dokončovania si neúplného vzdelania
 - hľadanie možností rekvalifikácie
- ❖ Zabezpečenie finančne nenáročných kultúrnych (kino) a športových možností;
- ❖ Individuálny prístup personálu (sociálnych pracovníkov)
 - pomoc pri vybavovaní dokladov
 - postoj úradníkov k bezdomovcom
- ❖ Zriadenie a prevádzka denného centra so školenými sociálnymi pracovníkmi
 - asistenčné služby
 - možnosť čítania, vzdelávania sa
 - poskytovanie informácií pre potenciálnych zamestnávateľov, ktorí by v prípade potreby poskytli krátkodobé legálne zamestnanie (na pár hodín, dní) – v dennom centre by mohli zamestnávatelia nájsť dostupných pracovníkov, ktorých by si

mohli „legálne najať“ na príležitostné práce – krátkodobé riešenie, ale možnosť riešenia krízovej situácie a tiež „naštartovať sa pre tých, ktorí chcú“

Samotní mladí bezdomovci vnímajú pomoc, ktorú by potrebovali hlavne v oblasti poradenstva (ohľadom bývania a práce). Hlavne tí, ktorí nečakajú iba bezplatnú stravu a nocľah a svoje ciele vnímajú v dlhodobejšom horizonte by uvítali individuálne poradenstvo, konkrétnu pomoc, ktorú ale nevedia, od koho by mohli očakávať. Väčšina je zo svojich skúseností presvedčená, že pomôcť si musí každý sám.

„Ani nie to že by niekto sem prišiel a dal mi nejaké materiálne veci, alebo čo ja viem peniaze, ale ukázal by mi, tu je práca, začni“

„Úrady to vôbec nie. Kamarátom úrad práce nikdy nenašiel poriadnu robotu“

„Od týchto zariadení sociálnych nečakám nič.“

„To že chodia niektorí na úrad práce a takéto veci, to proste nemáte nikdy šancu, že dostanete robotu“.

Odporúčania pre mládežnícku politiku

Rozsah a závažnosť problem bezdomovectva mladých ľudí poskytuje priestor pre pomoc v oblasti mládežníckej politike, jednak v oblasti prevencie, aktívnej pomoci, ale aj v konkrétnych návrhoch na zmeny a zlepšenia v mládežníckej politike.

Odporúčania pre mládežnícku politiku sú rozdelené do štyroch tematických oblastí:

- ⊙ problematika bývania
- ⊙ problematika zamestnávania sa (hľadanie prac. príležitostí)
- ⊙ problematika vzdelávania
- ⊙ problematika voľného času
- ⊙ problematika narábania s financiami

V rámci týchto odporúčaní vzniká priestor pre nasledovné aktivity:

- intervenovanie v rámci zákonov mládežníckej politiky;
- školenia/vzdelávanie;
- získavanie a vzdelávanie dobrovoľníkov (mladí ľudia získajú špecifické vzdelanie + získajú skúsenosti pri práci s mladými bezdomovcami, ako pomoc sociálnym pracovníkom);
- nastavenie smerovania dobrovoľníckej činnosti (využívanie dobrovoľníkov pre špecifické činnosti pri práci s mladými ľuďmi bez domova – asistencia pri a spolupráca so sociálnymi pracovníkmi (v oblasti poskytovania relevantných informácií o vzdelávaní a pod.);
- spolupráca s podnikateľským sektorom - databáza možností krátkodobých brigád
- spolupráca s UPSVaR - napr. pomoc pri vyhľadávaní pracovných ponúk, ktoré popri práci umožňujú bývanie (sociálni pracovníci, asistenti by mohli pomôcť bezdomovcom pri hľadaní takýchto prác, keby o nich vedeli - spolupráca s úradmi práce)
- zriadenie denného centra – nielen pre poskytovanie stravy a ošatenia, ale aj pre zabezpečovanie poradenstva a asistencie;

Cieľové skupiny, ku ktorým by mali byť smerované podporné aktivity umožňujúce riešenie problematiky bezdomovectva:

- ❖ *Mladí ľudia bez domova* sa vo väčšine prípadov snažia riešiť svoju nepriaznivú sociálnu situáciu individuálne, na základe vlastných možností a preferencií volia vlastné stratégie živobytia (prežitia). Vo väčšine prípadov však existujú závažné prekážky, ktoré nedovoľujú týmto ľuďom vymaniť sa z pasce chudoby, dostať sa z ulice a začleniť sa do spoločnosti. Na druhej strane sa ukazuje, že vhodne volené a smerované nástroje by týmto mladým ľuďom mohli pomôcť pri sociálnej inklúzii. Mladí ľudia bez domova tak predstavujú dôležitú cieľovú skupinu zmeny v mládežníckej politike.
 - napríklad aktívnejšia pomoc v oblasti vybavovania na úradoch, finančné poradenstvo, asistencia pri vyhľadávaní informácií, pri možnostiach zamestnania sa...

- poradenstvo a asistencia sa v prípade mladých ľudí bez domova sa javia ako kľúčové nástroje pomoci
- ❖ Dôležitou cieľovou skupinou vzdelávacích aktivít by mali byť tiež *ľudia pracujúci s mladými ľuďmi bez domova* (sociálni pracovníci, dobrovoľníci, charitatívni pracovníci) – na túto skupinu sa mladí ľudia bez domova obracajú o pomoc, od nich získavajú potrebné informácie (o práci, bývaní, ďalšom vzdelávaní).
 - vhodné by bolo pripraviť/zabezpečiť školenia pre sociálnych pracovníkov a dobrovoľníkov pracujúcich s bezdomovcami (v oblasti možností cieleného vzdelávania bezdomovcov za účelom zabezpečenia práce, zamestnávania bezdomovcov, rodičovstva a partnerskej výchovy, bývania);
 - zriadenie inštitútu osobného asistenta (tútora), ktorý by bol k dispozícii pre zložité obdobie pre mladého človeka, na ktorého by sa mohol obrátiť v prípade núdze (nie finančná pomoc, skôr poradenstvo a možnosť začleňovania sa do širších sociálnych vzťahov);

Je veľmi zložitá riešiť komplexne situáciu mladých ľudí, ktorí sú už bez domova a žijú „na ulici“ – napĺňanie ich základných potrieb, ktorými sú bývanie a práca. V prípade bezdomovectva mladých sa javí veľmi dôležitá a nevyhnutná **prevencia**, ktorá môže byť účinnejšia, ako následné riešenie bezdomovectva;

- ⊙ preto je nevyhnutné pracovať s mladými ľuďmi v detských domovoch – *príprava na život po odchode z detských domovov*, centrá „domovy na polceste“ – ktoré by zabezpečili bývanie v prechodnom období;
- ⊙ je tiež dôležitá *výchova detí a mladých ľudí* – vzdelávanie ako prevencia – zabezpečovanie voľnočasových aktivít, zdôrazňovanie významu vzdelávania, rozvíjanie schopností;
- ⊙ dôležitá je tiež *práca s „rizikovými skupinami detí“* – s deťmi žijúcimi v neúplných rodinách, kde je zlá sociálna situácia, prípadne násilie;

- ⊙ rozširovanie *možností ďalšieho vzdelávania a rekvalifikácie* pre mladých ľudí vzhľadom na potreby trhu práce

Ďalšie odporúčania smerované k vzdelávacím aktivitám (možnosti pre Iuventu):

❖ **Narábanie s financiami**

Fakty o narábaní s financiami:

- mladí bezdomovci často podľahnú „pokušeniu“ ľahko dostupných pôžičiek a zadlžia sa, majú dlžoby voči bankám, telefónnym operátorom a iným subjektom
- majú existenčné problémy, nízky príjem ich núti ku krádežiam a k nelegálnej práci
- zarábajú si na brigádach, kde dostávajú len nízke sumy, majú problém zamestnať sa na trvalý pracovný pomer, keďže nemajú bývanie a bývanie si nedokážu zabezpečiť
- ich príjmy sú nízke a väčšinou ich veľmi rýchlo utratia na stravu, oblečenie a prípadne si zabezpečia dočasné bývanie.

Možné odporúčania:

- asistencia pri narábaní s financiami, asistencia pri požičiavaní si peňazí – vytvorenie nejakého špeciálneho modulu, kedy by si mohli krátkodobo požičať peniaze na malý (žiadny úrok) – možnosť vymaniť sa z pasce chudoby (najmä pre tých, ktorí pracujú, ale spávajú v útulkoch);
- sociálni pracovníci by mali vedieť poskytnúť informácie najmä o rizikách spojených s požičiavaním si od nebankových subjektov;

❖ **Vybavovanie na úradoch**

Fakty o vybavovaní na úradoch:

- bezdomovci väčšinou nepoberajú žiadne sociálne dávky
- niektorí bezdomovci nemajú ani doklady

Možné odporúčania:

- pomoc zo strany sociálnych pracovníkov pri orientácii sa na úradoch;
- školenia – v denných centrách by si osvojili základné informácie o fungovaní jednotlivých úradov (Sociálna poisťovňa, Zdravotná poisťovňa, Daňový úrad...a formou projektov by sa mohli naučiť veci a prípadne učiť navzájom);

❖ **Vyhľadávanie informácií a vzdelávanie**

Fakty o získavaní a vyhľadávaní si informácií

- získavajú informácie z časopisov, ktoré sú v útulkoch, z internetu a televízie
- o ďalšie vzdelávanie záujem niektorí prejavujú záujem, ale najmä chcú skôr pracovať a zabezpečiť si základné životné potreby;

Možné odporúčania

- v denných centrách zvyšovať záujem o vzdelávanie, ako nástroja, ktorý môže zabezpečiť prácu;
- možnosť rekvalifikačných kurzov pre bezdomovcov;
- asistencia pri hľadaní bezplatných možností ukončenia si vzdelania (často prerušeného z rôznych dôvodov);

❖ **Partnerská (sexuálna) a rodičovská výchova**

Fakty o partnerskej výchove

- viacerí mladé bezdomovkyne sú v druhom stave, prípadne im už nejaké deti vychovávajú príbuzní, alebo majú deti v pestúnskej starostlivosti;
- často majú krátkodobé vzťahy, obaja z partnerov sú bezdomovci;

Možné odporúčania

- vzdelávanie v tejto oblasti by mohli poskytovať denné centrá v ktorých by poskytli informácie a pomoc sociálni pracovníci;
- pre mnohých mladých ľudí by bolo vhodné psychologické poradenstvo

7. Odkazy od mladých ľudí bez domova

Namiesto záveru prikladáme niekoľko odkazov od ľudí bez domova, ktoré sú smerované od bezdomovcov k bezdomovcom a k iným ľuďom, úradom.

V odkazoch pre ostatných bezdomovcov cítiť pocit spolupatričnosti, povzbudzovania sa navzájom, ale aj snahu presvadiť iných, aby nepili a snažili sa o zmenu...

- *"Aby sa postavili na nohy, nie všetci za to môžu, že sú na ulici."*
- *"Aby sa snažili, dobrá je zlá ale musia sa snažiť, veriť."*
- *"Nech idú niekam do ulíc protestovať, že sa majú zle. Nech povedia svoje, nech sa majú lepšie."*
- *"Nech sa snažia."*
- *"Hlavne aby tí mladí bezdomovci nestrácali nádej. Netreba sa hanbiť, treba hocikakú robotu zobrať. Ja som robila aj na WC, umývala som záchody. Vždy sa niečo nájde. Človek musí chcieť. Ľudia čo sú tu si väčšinou môžu za to sami, že sú tu. Popredali baráky. Potom deti trpia. Ale niektorí sú nevinne na ulici, hlavne tí mladí."*
- *"Aby nepokúšali osud. Tí čo majú zamestnanie alebo bývanie, aby si nepokúšali takéto šťastie zmárniť. Aby sa neocitli v horšej spoločnosti než som ja. Môže byť horšia spoločnosť, výkon trestu."*
- *„Nech sa správajú normálne niektorí, slušnejšie, nech nepijú a nech sa dajú dokopy. Nech sa nevzdávajú a postavajú sa na nohy“*
- *"Záleží na to ktorým. Tím, čo sú tu na dvojke, čo nepijú a nefetujú, nech sa len postavajú na nohy a nech je im dobre. Ja nikomu neprajem nič zlé. A tím, čo pijú, nech sa upijú na smrť, možno to vyzerá, že im chcem zle, ale budú mať pokoj. Keď im robí dobre, že sa ničia, aspoň nech neznepríjemňujú život druhým."*
- *" Veriť v pána Boha a vydržať."*
- *"Dal by som im radu s jedlom zaobchádzať slušne. A k sebe sa správať úctivo. Minúta, nechám tu peňaženku, obzriem sa a nie je."*
- *"Ja by som im ani neodkazoval, ja by som im radšej pomohol. Už len kvôli tomu, že s tým mám skúsenosť. Je to o prístupe ľudí. Ale nie ako tento personál tu. Oni sú radi, že si odkrútia svoje a viac neriešia. Ale tak aspoň niečo..."*

Pri odkazoch ostatným ľuďom mladí bezdomovci oceňujú možnosti lacného jedla, prespatia v charite. Zároveň zdôrazňujú problémy s vybavovaním dokladov, zlý prístup úradníkov, ktoré by sa mali zmeniť. Od mnohých vidno záujem, snahu o aktívne riešenia.

- *nech pomáhajú tým čo sú na ulici*

- "úradom - je vidieť, že sa snažia pomôcť takýmto ľuďom, nikdy som o toľkých charitách nepočul, a teraz mi veľa ľudí povie, tam sa dá najesť, tam sa dá prespať, robí tento štát pre týchto ľudí."
- " takým ľuďom, čo majú rodinu, zázemie, tak nech si to vážia, je to dosť v dnešnej dobe, ľudia čo to majú si to často krát nevážia."
- "Nech sa začnú starať o bezdomovcov a nie len sľuby"
- "Aby niečo preto robili aby bolo menej bezdomovcov. Aspoň pre takých, čo sa naozaj snažia zmeniť."
- „ mali by byť ústretivejší a vyhovieť ľuďom, ktorí to potrebujú“
- "Aby sa prišli pozrieť ako to je, vyskúšať si to na vlastnej koži. A potom vynášať nejaké rozhodnutia alebo teórie. Proste prísť sem a pochopiť. Áno je to tak, nie ako nám to hovoria iní. Nerobiť nejaké prázdne výstupy ktoré nemajú zmysel."
- "Úradom by som odkázal, aby nehádzali všetkých ľudí bez domova do jedného vreca...ja som raz čítal taký pekný citát, že tým, že dáš človeku rybu nakrmiš ho na jeden deň, ale tým, že ho naučíš chytať ryby, dáš mu obživu na celý život. To znamená, že aj oni keby nehádzali tých ľudí do jedného vreca , otvorili nejaké tie dielne, dať tým ľuďom nejakú prácu, aby sa mohli zaradiť do života, integrovať do spoločnosti, aby to nebolo iba čuco v ruke, nejaký špinavý alebo tak. Ja nehovorím, že je to ich vina, ale hľadať nejaké spoločné riešenia."
- "Úradom by som dal odkázať to, že mohli by sa o nás postarať, alebo by mohli poskytnúť robotu, aby sa človek mohol postaviť na nohy a vlastne trochu lepší život"
- "Úradníkom, nech prepustia tých, ktorí nemajú dobre srdce. Nech zvíťazí dobro nad zlom."